

**WETENSCHAPS
KNOOPPUNTEN
ZUID-HOLLAND**

partnership universiteiten
Leiden - Delft - Erasmus

TUDelft

Kijken als een kunstenaar

Een onderzoeksproject voor groep 1-4:
Oefeningen in waarnemen

Annemarie Looijenga

Colofon

Het project 'Kijken als een kunstenaar' is ontwikkeld door Montessori leerkracht Annemarie Looijenga in samenwerking met Remke Klapwijk van het Wetenschapsknooppunten Zuid-Holland – TU Delft, aan de hand van het boek "How to be an explorer of the world", geschreven door Keri Smith.

I: www.wetenschapsknooppuntzh.nl

E: wetenschapsknooppunt@tudelft.nl

Het e-book is kosteloos te downloaden.

Tekst onder Creative Commons licentie: Naamsvermelding --- Niet Commercieel --- Gelijk Delen 3.0.
Voor gebruik van de foto's neem contact op met Wetenschapsknooppunt Zuid-Holland | TU Delft

Februari 2017

Kijken als een kunstenaar

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf.....	4
Hoe kan je op een andere manier kijken dan je gewend bent?	4
Wat heb je daar aan?	4
Wat heeft een leerkracht daar aan?	4
Wat maakt de ontdekkingstocht nog sterker?	5
Waar vind je nog meer oefeningen?	5
Werkwijzer	6
De aard van het creatief waarnemen	6
De instructie	6
De rol van de begeleider.....	6
Indeling van deze handleiding	6
Les 1 Anders kijken.....	7
Lesopzet	7
1.1 Zit op je stoel en kijk of je iets ziet dat je nog niet eerder opgevallen is.....	7
1.2 Vooruitblik naar mogelijke toepassingen in de praktijk	7
1.3 Dagelijkse reflectie.....	7
Les 2 Een echte kunstenaar	8
Lesopzet	8
2.1 Waarin ben jij een kunstenaar?	8
2.2 Vooruitblik naar mogelijke toepassingen in de praktijk.....	8
2.3 Dagelijkse reflectie	8
Les 3 Eén ding: De oplossing van verveling	9
Lesopzet	9
3.1. Demonstratie van 'het zo lang kijken naar één ding, tot je nieuwe aspecten gaat ontdekken'.	9
3.2. Vooruitblik naar mogelijke toepassingen in de praktijk.....	9
3.3. Dagelijkse reflectie	9

Woord vooraf

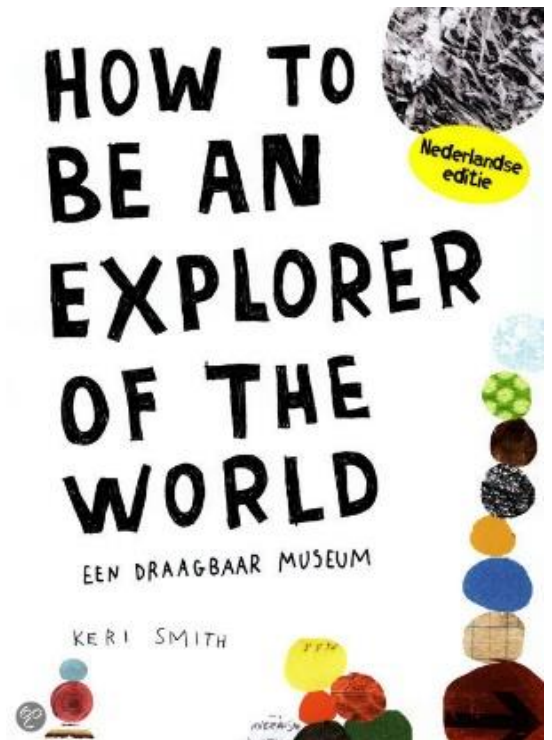
Als een leerkracht leerlingen de aandacht op iets wil laten richten, moeten deze eerst geleerd hebben HOE ze dat moeten doen. Keri Smith heeft verschillende manieren van aandacht richten beschreven in 'How to be an explorer of the world'. Door te oefenen, worden de leerlingen niet alleen bedreven in aandacht richten, maar ook in het ontdekken van oorzaak en gevolg.

Hoe kan je op een andere manier kijken dan je gewend bent?

De activiteiten in dit boekje komen uit in 'How to be an explorer of the world'. De oefeningen in deze handleiding zijn aangepaste exploraties voor kinderen van groep 1 tot en met 4. De essentie is dat je een levenskunstenaar wordt door steeds weer 'fris' (op nog niet eerder uitgevoerde wijze) naar overbekende dingen te kijken. Een explorer (verkenners, ontdekker) ontdekt dan nieuwe eigenschappen, die hij/zij nog niet eerder heeft waargenomen. Het 'ding' wordt voor **het gevoel nieuw**. Dat is wel bijzonder, want hoe vaak heb JIJ last van saaiheid en verveling? Ik -voor ik dit boek las- vaak en nu.... als ik kijk als een kunstenaar, nooit meer.

Het boek biedt verschillende ontdekkingsreizen, in je kamer, in je huis, in je straat, in je stad, in je land, op je werk.... Door zo'n ontdekkingsreis wordt -op verschillende manieren- de aandacht gevestigd op verschillende eigenschappen van een voorwerp. De manieren:

- › Je kunt bezien wat alle positieve eigenschappen van een voorwerp zijn.
- › Je kunt bezien wat alle negatieve eigenschappen van een voorwerp zijn.
- › Je kunt de relevante eigenschappen benoemen t.a.v. een bepaalde activiteit.
- › Je kunt twee dingen combineren en vergelijken op overeenkomsten en verschillen.
- › Je kunt opvallende of interessante eigenschappen benoemen.
- › Je kunt bedenken, waarvoor je het allemaal kunt gebruiken.
- › Je kunt een ander vragen, hoe die de bovenstaande vragen heeft beantwoord. en jullie antwoorden vergelijken.

Wat heb je daar aan?

- › Je verveelt je minder gauw. Creatief waarnemen is actief kijken en ontdekken:
 - Je kunt ontdekken wat heel verschillende dingen met elkaar gemeen hebben.
 - Je kunt verschillen ontdekken tussen dingen die op elkaar lijken en daardoor ontdekken, wat het effect is van die verschillen op het ding. Daar leer je heel veel van.
- › Door deze ontdekkingen kun je uitvinden **wat** je mooier en/of beter kunt maken dan je tot nu toe deed. Je kunt daarvoor verschillende manieren van maken uitproberen en vergelijken.
- › Door veel van deze ontdekkingen te doen en te vergelijken, kun je voor jezelf een methode ontwikkelen van **hoe** het bijzondere in het gewone te ontdekken.
- › Als je weet **hoe** je anders kunt kijken, kun je ontdekken **wanneer** dat handig is (evt. met aanpassingen en hoe je aanpassingen maakt).

Wat heeft een leerkracht daar aan?

- › Elke oefening in creatief waarnemen leidt tot actief ontdekken. In dit boekje is gekozen voor een opbouw van drie lessen. Elke les begint met een demonstratie en oefening. Reflectie op toepassing in het dagelijks leven vindt plaats gedurende de dag tijdens de dagelijkse praktijk.
- › Door de oefening toe te laten passen in de dagelijkse praktijk verwerven de kinderen brede en diepe kennis over 'hoe de aandacht op verschillende manieren richten'.

- › Met de meta-kennis kunnen ze ook andere vaardigheden leren beheersen en problemen van 'niet snappen' tot 'het zoeken en vinden van oplossingen' zelf hanteren. Een mooi voorbeeld van meta-kennis lieten mijn leerlingen zien. Na deze lessenreeks, bij een vrije kleuractiviteit, gingen 24 van de 26 leerlingen in de leeftijd van 4 tot 6 jaar heel nauwkeurig met gecontroleerde potloodbewegingen kleuren, vlakje voor vlakje. Ik had hen niet gezegd dat ze dat moesten doen en verschillende kinderen had ik nooit persoonlijk geïnstrueerd, toch deden ze het, kijkend en pratend met elkaar. Toen ik vroeg of ze het niet erg vonden dat de kleurplaat zo niet af zou komen, antwoordden ze de plaat mooi moest worden en dat ze het thuis af gingen maken.
- › De kinderen leren leren en zich aanpassen.
- › Ze leren zelfsturing.

Wat maakt de ontdekkingstocht nog sterker?

- › Interactie
- › Gezamenlijke reflectie

Het project 'Kijken als een kunstenaar' is geschikt voor iedereen. De oefeningen in deze handleiding zijn aangepaste exploraties voor kinderen van groep 1 tot en met 4.

Waar vind je nog meer oefeningen?

In dit lesboekje worden een paar verschillende activiteiten beschreven. Uiteraard kunnen van allerlei activiteiten, die 'anders kijken' praktiseren, worden gedaan om hetzelfde doel te bereiken. Er zijn in het boek "How to be an explorer of the world", geschreven door Keri Smith meer activiteiten te vinden. Ook het boek "Grote vindingrijkboek" van David van der Kooij is een rijke inspiratiebron voor 'anders kijken'.

Ik wens leerkrachten veel creativiteit toe bij de voorbereiding van de demonstraties en de leerlingen wens ik veel plezier en veel nieuwe ontdekkingen toe.

Annemarie Looijenga, Montessori leerkracht.

Werkwijzer

In deze werkwijzer vindt u een aantal tips, die van pas kunnen komen bij creatief waarnemen met leerlingen.

De aard van het creatief waarnemen

Creatief waarnemen leidt tot actief ontdekken en bevordert het bewust worden van eerder onopgemerkte details.

Creatief waarnemen gebruikt nauwkeurige observatie in combinatie met een nieuw bedachte ordening van waarnemingen. Door creatief waarnemen wordt observatie geoefend en verder ontwikkeld. Een kenmerk van creatief waarnemen is de scheiding van het proces van observeren van het proces van beoordelen van waarnemingen. Observeren en tegelijk beoordelen stopt de gewaarwording van méér.

De instructie

De leraar neemt de leiding en laat met een eenvoudige en duidelijke demonstratie zien HOE te focussen. Focussen is in deze demonstratie het letten op niet eerder opgemerkte dingen in een heel bekende omgeving. Het voorbeeld werkt structurerend en daardoor rustgevend. Omdat een duidelijke structuur zo belangrijk is voor het welbevinden, heeft het geen zin om uitgebreide voorbeelden te geven. Het HOE van het creatief waarnemen moet duidelijk worden voor de leerlingen. Hier geldt: Veel is al gauw té veel; less is more! Beter één **hoe** demonstreren, dat op veel onderwerpen kan worden toegepast en geoefend, dan vluchtig veel mogelijkheden belichten.

Hierna is het de beurt aan de leerlingen. In de kring doen ze om de beurt de demonstratie na. Bewust en onbewust gaan ze met de vraag aan de slag. Misschien praten ze er later onderling over, of thuis. Zo vormen ze zich een steeds helderder beeld over de essentie van de activiteit. Dat beeld gaan ze uitbreiden en verrijken bij de volgende lessen.

Aan het einde van de les is het de beurt aan leraar en leerlingen samen. Genoemde waarnemingen worden geordend. Deze ordening met bijbehorende taal biedt een basis om samen plannen te maken voor de komende tijd.

De rol van de begeleider

De begeleider heeft een onopvallende maar belangrijke rol; hij/zij is het belangrijkste leermiddel:

- › Hij/zij moet zelf een ontdekkingsreiziger zijn om het goede voorbeeld te geven.
- › Hij/zij moet zelf plezier beleven aan de ontdekkingstochten (ook een goed voorbeeld).
- › Hij/zij moet ruimte bieden voor experiment en daar materialen voor klaarleggen.
- › Hij/zij moet met het aanbod inhaken op de activiteiten en de gedachtegang van de leerlingen.

Indeling van deze handleiding

De lessen duren 15 á 20 minuten. De kinderen bepalen de lengte van de les; als hun aandacht verslapt, kan de les beter worden beëindigd. Door de korte duur kan een les makkelijk ingepland worden.

De lessen zijn steeds op dezelfde manier beschreven:

- › Lesopzet met tijdsindicatie.
- › Beschrijving van de verschillende onderdelen met afbeeldingen.

Het is aan te bevelen om de lessen in de beschreven volgorde te geven, omdat er zo een geleidelijke verschuiving plaatsvindt; van 'anders kijken vanuit jezelf' naar de omgeving, via 'anders kijken als een onpartijdige toeschouwer' naar de omgeving, naar 'anders kijken als een onpartijdige toeschouwer' naar het eigen gedrag.

Les 1 Anders kijken

Lesopzet

1.1 Demonstratie: 1 minuut, oefening: 15 minuten

1.2 Vooruitblik: 1 minuut

1.3 Dagelijkse reflectie: 5 á 10 minuten

1.1 Zit op je stoel en kijk of je iets ziet dat je nog niet eerder opgevallen is

DOELSTELLING

De demonstratie is een voorbereiding voor het mogelijk maken van ervaringen en een toekomstige ordening van ervaringen. Door de demonstratie met bijbehorende vraag wordt een essentie van 'anders kijken' als ankerpunt gebruikt. Met dit ankerpunt kunnen waarnemingen en ervaringen in de oefening vergeleken worden.

VOORBEREIDING EN BENODIGDE MATERIALEN

- > De leerlingen zitten op hun gemak in de kring.
- > Het boek van Keri Smith, 'How to be an explorer of the world' klaarleggen.

DEMONSTRATIE (1 MINUUT)

U vertelt dat u een boek heb gekocht, waarin oefeningen staan om een goede ontdekkingsreiziger te kunnen worden. U zegt: "Ik zou graag één oefening samen met jullie willen uitproberen." "Ik zal hem een keer voordoen." Terwijl u rondkijkt zegt u: "Ik zit op mijn stoel en kijk rond. Ik probeer iets te zien dat ik nog niet eerder gezien heb." Als u klaar bent zegt u: "Ik heb iets gezien, maar ik zeg het straks pas, als we allemaal gekeken hebben."

OEFENING (15 MINUTEN)

Nu geeft u de opdracht: "Kijk allemaal rond en probeer iets te zien, wat je nog niet eerder gezien hebt." "Als ik je naam noem, zeg dan wat je nog niet eerder gezien had."

1.2 Vooruitblik naar mogelijke toepassingen in de praktijk

Na het afronden van de oefening zegt u dat rondkijken om iets te ontdekken, wat nog niet eerder opgevallen is, heel goed in de klas gebruikt kan worden. Bijvoorbeeld voor het oplossen van problemen in de klas. U kondigt aan dat u de hele week regelmatig de klas zal vragen rond te kijken of er nog zaken te ontdekken zijn die niet in orde zijn. Bijvoorbeeld als er rommel is of als er niet opgeruimd is.

VERDIEPING

Ook bij gedragsproblemen helpt rondkijken. Als een leerling zich slordig of onaardig of luidruchtig gedraagt, kunt u de klas vragen: "Kijk eens rond, wie gedraagt zich netjes/aardig/rustig?" Tien tegen één dat veel storend gedrag gelijk verdwijnt, omdat de boosdoeners direct het goede gedrag van andere kinderen gaan kopiëren. Die éne die dat niet doet, wordt waarschijnlijk aangesproken door een ander kind, dat dat kind ook mee kan doen met goed gedrag door even op te ruimen/aardig te doen/zachtjes te praten.

1.3 Dagelijkse reflectie

De hele week lang vraagt u dagelijks de klas rond te kijken of er nog zaken te ontdekken zijn die niet in orde zijn. Door het verbaliseren van de 'problemen' neemt het waarnemingsvermogen van de leerlingen toe.

Mijn leerlingen zagen putten in de vloer en gaten in het plafond.

Les 2 Een echte kunstenaar

Lesopzet

2.1 Uitleg: 5 minuten, oefening: 15 minuten

2.2 Vooruitblik naar mogelijke toepassingen in de praktijk: 1 minuut

2.3 Dagelijkse reflectie: 5 á 10 minuten

2.1 Waarin ben jij een kunstenaar?

DOELSTELLING

Creatieve vaardigheden van kunstenaars worden gekoppeld aan geconcentreerde en gevarieerde waarneming.

VOORBEREIDING EN BENODIGDE MATERIALEN

- > De leerlingen zitten op hun gemak in de kring.
- > Het boek van Keri Smith, 'How to be an explorer of the world' klaarleggen.

UITLEG (5 MINUTEN)

U vertelt een aangepaste versie van de beschrijving die Corita Kent geeft over een echte kunstenaar (blz. 38). Een kunstenaar verveelt zich nooit. Een kunstenaar onderzoekt en verzamelt van alles, verwerpt niets en is niet kritisch. Als er een probleem is, gaan kunstenaars door hun verzamelingen of er iets is dat van pas kan komen. Dat wordt gebruikt op een nieuwe manier en zo worden problemen opgelost. Door echt alles te zien, krijgen ze veel voor elkaar. Ze kijken dus heel goed rond. Daarna voegt u toe: "Je bent een echte kunstenaar in iets als je weet hoe je 'iets' goed uit moet voeren of als je veel erover weet én weet hoe je het 'iets' goed moet bekijken.

OEFENING (15 MINUTEN)

Daarna vraagt u de leerlingen in welke activiteit zij een echte kunstenaar in zijn. U laat ze allemaal aan de beurt komen, terwijl u bepaalt wiens beurt het is door te zeggen: "Als ik je naam noem, vertel je waar jij een echte kunstenaar in bent."

2.2 Vooruitblik naar mogelijke toepassingen in de praktijk

U kondigt aan dat de hele week bekeken zal worden of problemen door het zijn als een echte kunstenaar kunnen worden opgelost.

2.3 Dagelijkse reflectie

Reflecteer -direct als zich een probleem voordoet- met de leerling(en) op wat een echte kunstenaar zou doen in dit geval. Bijvoorbeeld als een kind niet weet wat het moet doen en dus niets doet, kan een rondkijken in de klas en bij andere kinderen totdat ze een idee krijgen. Als een kind niet weet hoe iets te doen, kan het bij een ander kind kijken of een ander kind vragen het voor te doen.

Les 3 Eén ding: De oplossing van verveling

Lesopzet

3.1 Demonstratie: 5 minuten

3.2 Vooruitblik: 5 minuten

3.3 Dagelijkse reflectie: 5 á 10 minuten

3.1 Demonstratie van 'het zo lang kijken naar één ding, tot je nieuwe aspecten gaat ontdekken'.

DOELSTELLING

Vaardigheid in zelfsturing worden gekoppeld aan creativiteit.

VOORBEREIDING EN BENODIGDE MATERIALEN

- > De leerlingen zitten op hun gemak in de kring.
- > Het boek van Keri Smith, 'How to be an explorer of the world' klaarleggen.
- > Er ligt een voorwerp in de buurt dat je goed kunt bestuderen en wat redelijk 'saai' is.

DEMONSTRATIE (5 MINUTEN)

U leest ontdekkingsstocht 10 'Eén ding' (blz. 48) voor en past de bestudeer-tijd aan naar een redelijke tijd. U demonstreert de oefening met het voorwerp dat klaarligt. U drukt uit in woorden wat u ziet en ervaart. Ik nam een pen en zei dit:

"Oh, ja de pen uit Amerika die ik cadeau kreeg". Eerst moet ik dus het bovenste stuk bekijken. Ja, dat ken ik, de space-shuttle. Saai hoor!" Dus omdat ik het saai vind, moet ik langer bekijken tot ik het niet meer saai vind om de space shuttle te bekijken. He, ik zie de

Amerikaanse vlag. En ik zie raampjes! Helemaal niet saai! Nu moet ik dus het onderste gedeelte bekijken. Oh ja, daar kan ik mee schrijven. Dat wist ik al, saai hoor! Dus: langer kijken. He, ik zie letters, 'California Science Center' en ik zie een gouden punt. Ik zie meer en meer! Wat zou er gebeuren als ik de spaceshuttle om zou draaien?"

De kinderen in mijn klas waren heel stil. Ik ben benieuwd hoe uw klas reageert.

3.2 Vooruitblik naar mogelijke toepassingen in de praktijk

De laatste minuut van de les wordt gebruikt om te bedenken wanneer deze oefening goed van pas zou komen. Niet ieder kind hoeft een beurt te krijgen. Een paar ideeën is mooi genoeg.

3.3 Dagelijkse reflectie

Bij voorkomende problemen van ongeduld of verveling kan de oefening individueel herhaald worden. Doe de oefening ook eens zelf op een saai moment, bijvoorbeeld als u aan het wachten bent. Je ontdekt dan het bijzondere in het gewone en regelmatig blijft dit doorwerken in de manier waarop je kijkt naar de wereld. Jij en je leerlingen worden ontdekkingsreizigers.